

אינם מובנים, שהרי לפי דעת התוס' בזבחים לג, א, ד"ה ליעבר, גם מה שמוסיפין על העזרות היינו היכא דאיכא למימר קרא אשכחו ודרוש, שאל"כ אסור, משום הכל בכתב. ואם כן שוה בזה דין היכל לדין העזרות. ובאור שמח במלואים להל' בית הבחירה, בסוף הספר, מביא מקור, שרק הר המוריה הוא המקום אשר יבחר ואין להוסיף — ממכילתא פרשת בא: "עד שלא נבחרה ירושלים.... משנבחרה ירושלים יצאת ארץ ישראל... עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראויה לשכינה, משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים, שנאמר: "כי בחר ה' בציון". וציון הוא ההר, כמו שכתוב (תהלים עת, סח) "ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב". ועיין יומא עז, ב, רש"י ד"ה לפתח: "היא ציון חוץ לירושלים".

הלכות ירושלים

בגמ' ברכות דף מ"ט ע"א: ת"ד מהו חותם בכנין ירושלים? ר' יוסי בר' יהודה אומר מושיע ישראל. מושיע ישראל אין בנין ירושלים לא, אלא אימא אף מושיע ישראל (וברש"י: אלא אימא אף מושיע ישראל, אם בא לחתום מושיע ישראל ולא חתם בונה ירושלים יצא, שתשועת ישראל היא בנין ירושלים).

ובגמ' אמרינן דאין חותמין בשמים מושיע ישראל ובונה ירושלים דתרי מילי נינהו, אבל מקדש ישראל והזמנים חדא הוא ישראל דקדשינהו לזמנים. וראיתי בעיון תפילה על ברכת נשואין לפרש: דתשועת ישראל יכולה להיות גם זולת בנין ירושלים שהרי אפשר לישראל להושע מאויביהם ועדיין ירושלים לא נבנית לפיכך תרי מילי נינהו, ואין חותמין בשמים שאין עושין מצוות חבילות חבילות.

זה דוקא תשועת ישראל יכול להיות בלי בנין ירושלים, אבל שמחת ישראל אי אפשר להיות אלא ע"י בנין ירושלים, כמו שנאמר (ישעיהו ל"ה) "ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה".

וכן בישעיה פרק נ"א ג' "כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערכה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וכל זמרה" וכן בישעיה נ"ו ד' "והביאותם אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי, עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי וכו'" ע"ב.

ובזה הוא מסביר דברי בעל העיטור חלק שני, בברכת חתנים במקום הגרסא שלנו משמח ציון בבניה, כתב שם משמח עמו ובונה ירושלים, והכוונה בזה דשמחת העם לא יבוא רק בבנין ירושלים. ושמעתי פעם מגאון אחד למה בשבת יש מצוה של עונג ואין מצות שמחה, ובחגים יש מצות שמחה? והסביר,

כי בשבת כתוב "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם", קדושת השבת בא מפני שאלקים בירך את יום השביעי ויקדש אותו, והקדושה היא בין אלקים ובין כל יחיד מישראל, ולא קדושת כלל ישראל, לאפוקי חגים דישראל הוא דקדשינהו לזמנים, וקדושת כלל ישראל על החגים, לפיכך יש שמחה, כי יחיד לא יכול להיות שמח בעצמו, כי היחיד הוא חסר ומה שחסר לו משלים חבירו, אבל כלל ישראל בתכלית השלימות שאחד משלים את השני, ולפיכך יש שם שמחה. בקדושת הכלל, ולא בקדושת שבת שהיא אלקי על כל אחד מישראל, ביני ובין בני ישראל.

ירושלים מסמל את אחדות כלל ישראל כמבואר בחגיגה כ"ו ע"א במשנה: ובירושלים נאמנין על הקודש ובשעת הרגל אף על התרומה, ובשעת הרגל אף על התרומה. מנהני מילי אמר ר' יהושע בן לוי דאמר קרא "ויהאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים" הכתוב עשו חברים (וברש"י: ורגל שעת אסיפה היא). כי ירושלים מסמל את האחדות של האומה. ובירושלמי חגיגה פרק ג' הל' ו': ובירושלים נאמנין אף על הקודש וכו' אמר ר' ישוע בן לוי ירושלים הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדיו עיר שהיא עושה כל ישראל חברים, מעתה אפילו שאר ימות השנה ובלבד בשעה ששם עלו שבטים ע"כ.

והנה בזה פרשה יתרו דף פ"ח ע"ב: ותא חזי בכלהו שאר זמנין וחגיין בעי בר איניש לחדי ולמחדי למסכני. ואי חדי בלחודוי ולא למסכני עונשיה סגי, דהא בלחודוי ולא יהיב חדו לאחרי, עליה כתיב (מלאכי ב') "וזריתי פרש על פניכם פרש על חגיכם", ואי איהו בשבתא חדי אע"ג דלא יהיב לאחרא לא יהיב ליה עונשא כשאר זמנין וחגיין, דכתיב "פרש חגיכם" קאמר ולא פרש שבתכם וכו' ובגיני כתיב "ביני ובין בני ישראל" עכ"ל.

מבואר הרעיון שכתבנו לעיל, דשבת זה קדושה בין אדם להקב"ה דבר פרטי מכל יחיד להקב"ה ולפיכך אין עליו כל כך עונש שלא מזמין עני להיות איתו בשבת, אבל חגים שהם קדושת כלל ישראל ולפיכך יש כאן שמחה, עונש גדול מי שלא מזמין מסכן אצלו לחג, וזריתי פרש על חגיכם, כי אחדות הכלל מחייב לקרב כל ישראל עני ולשמח אותו.

ירושלים עיר שחוכרה לה יחדיו, היא המקור של שמחת ישראל ובלעדיה אין שמחה לישראל, אולי ישועה יכול להיות אבל לא שמחה כמבואר בישעיה.

ירושלים עיר הנצח

ירושלים והמקדש מייצגים במדה יתירה את יסודות הקדושה והנצחיות של עם ישראל בכל הדורות. ירושלים כולה שופעת קדושה, חלומה של כל יהודי הוא לעלות לירושלים ולשטוח תחינותיו ליד הכותל המערבי, גדולי ישראל בכל הדורות לא יכלו לעמוד בצער הגלות ושימו את פעמיהם לירושלים עיר הקודש.

"בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים". הכוונה בזה כי כל אחד מרגיש כשבן אדם שואף לאידיאה גדולה, ואחרי שהאידיאה מתקיימת, מתגשם הרוחניות של האידיאה, ונעלם צעד אחרי צעד האהבה והתשוקה לדבר זה. וכשנתבטל החלום, נתבטלה הקדושה והכמיהה, ועבר זמנו ועבר ובטל מן העולם, אבל הנביא אומר לנו "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים", אפילו יתגשם השאיפות של עם ישראל ואלקי ישראל יבנה ציון, ויקבץ נדחי בני ישראל, החלום עוד ישאר, כי האידיאה של ירושלים היא נצחית, כולו חידוש, עליות אין סוף, ירושלים של מטה וירושלים של מעלה. ובתענית ה' א': ומי איכא ירושלים של מעלה — אין, ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו (וברש"י, ירושלים של מטה תהא בנויה כעיר שחבורה לה, שהיא כיוצא בה חברתא ודוגמתה, מכלל דאיכא ירושלים אחריתא, והיכן אם לא למעלה ע"כ).

והנה הגאון האמיתי חסיד ורואה מחזות אלקים כתב באגרות ראה חלק א' סי' ל"ט ומצטט זוהר פרשה חיי שרה דף קכ"ח ע"ב וז"ל: תא חזי ירושלים כל ארעה דישאל אתכפל תחותה, ואיהי קיימא לעילא ותתא, כגונא דא ירושלים לעילא ירושלים לחתא וכו' ובגין כן כפלתא איהו דביה שריא כו' ובגין כך שדה המכפלה ע"כ.

מבואר כי דוקא ירושלים כוללת כל ארץ ישראל, ולא עיר אחרת, ובכלל ירושלים נכללת גם קדושת חברון, ואפילו מערת המכפלה שזה עיקר מעלת קדושת חברון כלולה גם כן בירושלים. ומקור קדושת חברון כלולה גם כן בירושלים, וכן הוסיף הרב ר' בצלאל אשכנזי בתשובותיו סי' ט"ו: ואם אין ירושלים אין חברון עכ"ל.

ובחתם סופר יו"ד סי' רל"ג העיר על דברי רבנו בצלאל אשכנזי, שלא הבין איך תלה ישיבת חברון בירושלים, אבל נראה שרבנו בצלאל אשכנזי רמז לזוהר פרשה חיי שרה שהבאתי. ופשוט דמצות בניינה קודם וגדול משאר ערי הקודש, ויש ראייה לדבר מגמ' ברכות דף ו': הנהגה מסעודת חתן וכלה ואינו משמחו וכו' ואם משמחו מה שכרו כאלו בנה חורבה אחת מחורבות ירושלים, ולא סתם חורבות ארץ ישראל, אע"ג שפשטא דקרא שהביא הגמ' סמך לזה "כי אשיב את שכות הארץ" כתוב סתם על כל ארץ ישראל, אלא ודאי דבגין חורבות ירושלים גדול משאר ערי הארץ, ועל כן נקטה הגמ' את הגדול, ואין צריך להאריך כלל בחשיבות ירושלים עיר הקודש שהכתוב מעיד בזה עליה "העיר אשר בחרתי" (מלכים א' י"א ל"ב ל"ו) עכ"ל.

הרמב"ן כשהגיע בשערי ירושלים .

הרמב"ן כשהגיע בשערי ירושלים שפך לבו בתפילה שהוא חיבר "תפלה על חורבות ירושלים". התרוזים הראשונים מתחילים בנוסח זה: עומדות היו רגלינו

בשעריך ירושלים בית אלקים ושער שמים, ירושלים הבנויה עיר שחבורה לה יחדיו עם אותה שבעליה, ששם עלו שבטים שבטי י"ה, ששם אבן שתיה שממנה השתח העולם וממנו השתרגו תבל וגבולם, ששם הר המוריה שממנו תצא תורה ותושיה, ההר חמד אלקים לשבטו ובנה בו בית מנוחתו וכו' ע"כ.

בחלק ראשון של תפילתו מביע רמב"ן רגשותיו העמוקים על גדולת ירושלים ותפארתה, על ירושלים של מטה ושל מעלה. בחלק השני, שופך לבו על גדול חורבן ירושלים והמקדש, ובחלקו השלישי הוא מביע אמונה עזה בעתידם של ירושלים ועם ישראל, שעוד תזכה האומה לראות את ההיכל בבנינו וערי יהודה בתיקונן. ענק הרוח הרמב"ן לא היה לו שום ספק בתקומתה הנצחית של ירושלים.

שיטת הרמב"ם ר"ה פ"ד כי מקדש תקרא ירושלים

שיטת הרמב"ם בפירוש המשנה בר"ה פ"ד משנה א' וכן ביד החזקה הל' שופר פרק ב' הל' ח', כי מקדש תקרא ירושלים כולה לענין תקיעת שופר בשבת, וכן בלולב שניטל במקדש שבעה, שמדינה היא כל עירות שבארץ ישראל חוץ מירושלים ע"כ, וכן בירושלמי פרק ג' מסוכה הל' י"א כהרמב"ם: ושמתם לפי ה' שבעת ימים בירושלים. דלא כרש"י סוכה מ"א, ועיין בערוך לנר שהעיר מהירושלמי על רש"י.

הרמב"ם הולך בזה לשיטתו מפרק ו' מהל' בית הבחירה הל"ט, דקדושת המקדש וירושלים לא בטלה אף שקדושת ארץ ישראל בטלה בכיבוש כבל, לפי שקדושת ירושלים והמקדש מפני השכינה ושכינה אינה בטילה הרי דירושלים יש בה קדושת השכינה ונכלל בשביל זה בכלל מקדש.

ולא רק דין מחנה ישראל יש על ירושלים, אלא עוד עדיפא מזה. כי הצ"ח חידש בכרכות דף ה' ד"ה הא לן הא להו, שרש"י מפרש בארץ ישראל שיש מצות שילוח מצורעים בערי חומה, והתוס' הקשה הא אין כתי ערי חומה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, וכיון שבזמן הזה אין נוהג יובל בארץ ישראל, אין גם שילוח מצורעים.

וחידש הצ"ח בזה דאפילו אם נימא דגם לענין שילוח מצורע גם כן אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, זה בשאר ערי חומה אבל בירושלים ודאי טעון שילוח, דג' מחנות לא נתבטלו, והרי במדבר לא היה יובל נוהג ואפילו הכי מצורע היה טעון שילוח ממחנה ישראל, וירושלים היא מחנה שלישיית, שכל ג' מחנות סמוכות זו לזו, ואמנם בשאר ערי חומה, באלו יש לחלק בין זמן היובל ובין אחר היובל. ותדע דאפילו בזמן שנהגו כתי ערי חומה אפי"ה לא היה שוה שילוח מצורע בבתי ערי חומה לירושלים, דבירושלים חייב מלקות, ובבתי ערי אינו רק בעשה דכוד יושב כמבואר ברמב"ם פרק ג' מביאת מקדש הל' ט'. ובזה מתורץ

קושית התוס' איך היה מדבר ר' יוחנן על דבר שלא נהוג בזמנו, ולפי זה אתי שפיר, דעל כל פנים זה נוגע ליושבי ירושלים שנוהג אצלם שילוח גם בזמן הזה. כי קדושת מחנה ישראל בירושלים לא דמי לקדושה של שאר ערי חומה, שקדושת ירושלים מטעם שהיא סמוכה למקדש ומטעם השכינה.

ושיטת רש"י כשיטת הרשב"א שם בברכות לתרץ קושית התוס' דמה שאינו נהוג ערי חומה רק בזמן שהיובל נהוג זה רק לענין שאם לא פדה השדה בתוך שנה השדה חלוטה, אבל לענין שילוח מצורע נהוג אפילו בזמן הזה בזמן שאין יוכל נהוג ודוק בזה.

ובגליוני הש"ס ר"ה כ"ט הביא ראיה לשיטת הרמב"ם דגם ירושלים קרוי מקדש, ממדרש הובא בספר תניא סי' י"ב : כשבנה שלמה את בית המקדש פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך אתה ה' בונה ירושלים עכ"ל. מוכח דמקדש וירושלים נחשב לדבר אחד, כי בנין בית המקדש הוא גמר בנין ירושלים כי עד שלא נבנה המקדש לא נקרא שנבנית ירושלים, ולפיכך כשבנו המקדש עשו ברכה בונה ירושלים ודוק בכל זה.

ירושלים ומלכות בית דוד

בתפלת שמונה עשרה תקנו אנשי כנסת הגדולה ברכה מיוחדת על ירושלים, ולירושלים עירך ברחמים תשוב. בנוסח של רב עמרם גאון בסדורו וכן בנוסח התפילה של הרמב"ם לא נמצא המשפט "וכסא דוד עבדך מהרה לתוכו תשים", בברכת ירושלים לפי שעל מלכות בית דוד תקנו ברכה מיוחדת, "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח", אבל הנוסח בסידור אשכנז איתא "וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין" וכן נמצא באור זרוע הל' תפילה.

והוא לכאורה על פי שיטת הירושלמי ברכות פרק ד', ובר"ה בירושלמי פרק אחרון "בתפילה אלקי דוד ובונה ירושלים, וכן בתוספתא פרק ג' דברכות. והתוס' רי"ד במסכת תענית ובספר המכריע מאריך בדברי הירושלמי, ומוכיח שהבבלי חולק על הירושלמי וסוברים שתי ברכות תקנו אנשי כנסת הגדולה: על ירושלים מיוחד, ועל מלכות בית דוד מיוחד, לפיכך בברכת ירושלים גומרים בונה ירושלים, ובברכת מלכות בית דוד, בברכת את צמח, גומרים מצמיח קרן ישועה, וכן נוהגים אנו כתלמוד שלנו שאנו מברכים של דוד בפני עצמה ושל בונה ירושלים בפני עצמה, והכי אמרינן בפרק ערבי פסחים: אמר רבא בר שילא, בצלותא — מצמיח קרן ישועה, בהפטרותא — מגן דוד וכו', אלמא מברכין מצמיח קרן ישועה במלכות בית דוד ואינה כלולא עם בונה ירושלים, ובירושלמי כוללים שניהם ביחד אלקי דוד ובונה ירושלים.

ומסיק התוס' רי"ד, אבל אנו שאנו עושים כתלמוד שלנו ואין אנו כוללים אלא מברכים בברכת דוד מצמיח קרן ישועה, הדיוטות גדולה היא לומר אלקי דוד

בבונה ירושלים, שבברכתו אין אומרים אלקי דוד, ואיך נאמר זה בברכת ירושלים, אלא ודאי בורות וטעות הוא. עכ"ד. ואם כן לכאורה הנוסח שלנו גם כן לא בסדר מה שאומרים בברכת ירושלים, "וכסא דוד עבדך לתוכה תכין" וזה לא שייך לברכת ירושלים שהיא מיוחדת על ירושלים.

ונראה לי בזה על פי שמצאתי בתשובה לאחד מגדולי האחרונים בספר משאת בנימין סי' נ"ה וז"ל: ולענין ברכת ירושלים בתפילת י"ח כפי הסידורים שלנו בנוסח שלנו, חותמין בה "וכסא דוד מהרה לתוכה תכין בא"י בונה ירושלים", דלכאורה תמוה דלאו היינו סמוך לחתימה מעין החתימה דמה ענין כסא דוד וכו' לבונה ירושלים, ובסידור הרמב"ם מדלג וכסא דוד מהרה לתוכה תכין? והשיב דמכל מקום אין לשבש הנוסח בסידורים שלנו.

דענין דוד וענין בנין ירושלים הכל ענין אחד הוא, וכן יסד הפייטן ביום הפורים "וארגמן ימנס לכוונן עיר דוד בא"י בונה ירושלים". וקרא נמי הכי משמע דכתיב בספר מלכים "מן היום אשר הוצאתי את עמי את ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם, ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל, פתח בקרא לא בחרתי בעיר ומסיים ברוד, ש"מ היינו ירושלים היינו דוד הכל אחד הוא.

והטעם מבואר בספר הזוהר פרשה ויקהל וז"ל: אמר ר' אבובי כתיב "למין היום אשר הוצאתי את עמי בני ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל ואבחר בדוד", הא קרא לאו רישיה סיפיה ולא סיפיה רישא? דכתיב לא בחרתי עיר ואבחר ברוד, מאי האי עם האי, ואבחר בירושלים מיבעי ליה? אלא כד קודשה בריך הוא אית ריעותא קמיה למבני קרתא, אסתכל בקדמיתא בההיא רישא דנהיג עמא דקרתא, ולכתר בני קרתא ומייתי לעמא ביה, 11הדרא הוא דכתיב לא בחרתי עיר עד דהסתכלנא ברוד למהוי רעיא על ישראל, בגין דמתא וכל בני מתא כולהון קיימין ברעיה דנהיג לעמא, אי רעיה איהו טבא, טב ליה טב למתא טב לעלמא, ואי רעיה איהו בישה, וזי ליה וזי למתא וזי לעמא, והשתא הסתכל קודשא בריך הוא ככולהו וכו', עכ"ל.

יוצא דברים מחדשים מדברי משאת בנימין, ומכל ההוכחות שהביא מהמקרא ומהזוהר שירושלים ומלכות בית דוד מאוגדים ביחד ואחד משלים את השני, ומלכות בית דוד משלים את בנין ירושלים, דבחירת ירושלים תלוי במלכות בית דוד.

ובזה מוסבר דברי הרמב"ם פרק ב' מהל' ברכות הל' ד': בברכה שלישית של ברכת המזון פותח ברחם נא וכו' וחזתם בבונה ירושלים וכו' ולפיכך נקרא ברכה זו נחמה, וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו מפני שהיא ענין הברכה, שאין נחמה גמורה אלא בהחזרת מלכות בית דוד עכ"ל. הרמב"ם נותן הסבר על דברי הגמ' ברכות מ"ח: כל

מי שלא אמר מלכות בית דוד. בכונה ירושלים לא יצא ידי חובתו, מפני שאין נחמה גמורה אלא בהחזרת מלכות בית דוד, הבנין הקיים לעד והגמור בירושלים תבא ע"י הקמת מלכות בית דוד. וכן מרומז ב"ק צ"ז: איזהו מטבע של ירושלים, דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחר, כי צורת ירושלים טבעו במלכות בית דוד שמקומה בירושלים.

והרמב"ם פסק פרק א' ממלכים הלכה י', דאין ממנין מלך בישראל אלא מזרע דוד לכו. כי ירושלים ומלכות בית דוד דבוקה ביחד לגמור את בנין ירושלים, ואין ירושלים שלמה בלי מלכות בית דוד.

ובזה מוסבר הנוסח שלנו בברכת ירושלים שאנו אומרים בשמונה עשרה, וכסא דוד מהרה לתוכה תכין, אף שיש לנו ברכה מיוחדת על מלכות בית דוד, את צמח דוד עבדך תצמיח, מפני שמלכות בית דוד הוא חלק מבנין ירושלים, כמבואר בזוהר ובמשאת בנימין, וכשאנו מתפללים על בנין ירושלים מוכרחים להזכיר החזרת מלכות בית דוד, כי בלי זה אין בנין ירושלים בשלמות, ואת צמח דוד עבדך תקנו חז"ל עוד ברכה על מלכות בית דוד מטעם עצם מלכות בית דוד על תקומתה ומלכותה, אבל כשאנו מתפללים על בנין ירושלים אי אפשר לדלג על מלכות בית דוד כי זה חלק מבנין ירושלים.

ולפי זה יש לפרש שינוי נוסחאות, דבראש תודש כיעלה ויבא הנוסח: וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון ירושלים עיר קדשך ובברכת המזון הנוסח להיפוך: רחם נא על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מלכות בית דוד משיחך.

כיעלה ויבא מזכירין משיח בן דוד לפני זכרון ירושלים, ובברכת המזון נזכר מלכות בית דוד ירושלים, ולמה זה השינוי בנוסח התפילה.

ולפי דכרינו יש לומר, דבברכת המזון מתפללים על בנין ירושלים ועל מלכות בית דוד שהיא חלק מבנין ירושלים, שכל מי שלא הזכיר מלכות בית דוד בבנין ירושלים לא יצא ידי חובתו, לפיכך מזכירין מקודם בנין ירושלים ואח"כ מלכות בית דוד שהיא חלק מבנין ירושלים.

אבל כיעלה ויבא שזה רק זכירה על מלכות בית דוד וירושלים, בזה מזכירים מלכות בית דוד לפני בנין ירושלים, כי על ידי מלכות בית דוד נתקדש ירושלים, ועוד דזכירת ירושלים ומלכות בית דוד זה דבר מיוחד, לא מטעם בנין ירושלים אלא מצד עצם מלכות בית דוד, כמו בתפילת את צמח, וזכות מלכות בית דוד שעל ידם נתקדשה ירושלים, וכן נמצאת סברא זו בקרית ספר בהל' ברכות טעם על מי שלא הזכיר בכונה ירושלים מלכות בית דוד לא יצא ידי חובתו, וז"ל: ומלכות בית דוד בכונה ירושלים שעל ידן נתקדשה ירושלים עב"ד.

יוצא מכל זה ששלושה ענינים יש בבנין ירושלים, בית המקדש הוא חלק מבנין ירושלים, כמו שהבאנו מהמדרש, וגם מלכות בית דוד הוא חלק מצורתה המושלמת של ירושלים, וגם שירושלים ומלכות בית דוד דבוקים ואין להפריד ביניהם ודוק בכל זה.

ואולי יש להוסיף ההבדל בין ברכת המזון דמזכירים ירושלים לפני מלכות בית דוד, וביעלה ויבא מזכירין קודם משיח בן דוד ואח"כ ירושלים, כי כשמתפללים על משיחיות, אנו מבקשים שירושלים תבנה על ידי משיח, וכונתנו ירושלים והמקדש דירושלים והמקדש הם בנין ירושלים, ודלא כשיטת הירושלמי במעשר שני, דבנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד, אבל בכרכת המזון מדברים סתם על קיום מלכות בית דוד, ומזכירין את זה אח"כ. ובאמת שיטת הרמב"ם דלא כהירושלמי, בפרק י"א מהל' מלכים דמשיח יבנה המקדש, בונה המקדש ומקבץ נדתי ישראל.

ושיטת רש"י סוכה מ"א דבנין עתיד לבא יהיה בידי שמים, והערוך לנר בסוכה מפרש דאי אפשר לומר דלגמרי יבנה על ידי שמים, דבסוכה נ"ב דקאמר: מאן נינהו ד' תרשים משיח בן דוד ומשיח בן יוסף. ופירש רש"י: החרשים אומנים לבנין בית המקדש. ואם כבר משוכלל יורד מן השמים מאי אומנות שייך בזה, ומסיק דבאמת גם לרש"י בנין העתיד יהיה על ידי אדם ומה שנדרש במדרש תנחומא "מקדש ה' כוננו ידיך", שבית המקדש יורד למטה והובא בתוס', הכוונה שיבא בית המקדש רוחני לתוך בית המקדש הנבנה גשמי, כנשמה בתוך גוף, ועין בזה וישב שמוכה כן.

ובזה יש לתרץ נוסח תפילת הבינונו שהביא הרמב"ם פרק ב' מהל' תפילה הל' ג' כמו בגמ', והסדר הוא, בבנין עירך ובתיקון היכלך ובעריכת נר לבן ישי משיחך, מוכח מזה דבנין בית המקדש יהיה קודם למלכות בית דוד. והרמב"ם בריש פרק י"א ממלכים הל' א': המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד לישנה, ובונה המקדש ומקבץ נדתי ישראל.

ולכאורה סתירה מדברי הרמב"ם, אבל לפי ערוך לנו אין כאן סתירה דסדר ביאת המשיח הוא כמו שכתוב במלכים, אבל בתפילה אנו מבקשין על בנין בית המקדש שירד מן השמים וזה יכול להיות לפני מלכות בית דוד שהוא המקדש הרוחני, וזאת היא התפילה של הבינונו "כבנין עירך וכצמיחת קרן לדוד עברך", שבנין בית המקדש הרוחני של משיח בן דוד לא תלוי בבנין המקדש הגשמי, וצ"ע בכל זאת. אבל בזה פרשה פנחס מפורש דבנין לעתיד לבא יהיה ממש ע"י הקב"ה ועיין בדף רכ"א. ובמדרש פרשה נשא פרק י"ג: עורי צפון וכואי תימן: לכשיהעורר מלך המשיח שהוא כצפון יבא ויבנה בית המקדש שהוא נתון בדרום. לא כהזוהר.

ואולי זה תלוי במחלוקת של שמואל שאמר אין בין עולם הזה לימות

המשיח אלא שיעבוד גליות לכד, ובברכות ל"ד, ושבת ס"ג וקנ"א ע"ב, וסנהדרין צ"ט מובא שתולקים בזה על שמואל, והרמב"ם פסק כשמואל ודוק.

בענין עשרה דברים שנאמרו בירושלים

ב"ק פ"כ ע"ב: עשרה דברים נאמרו בירושלים אין הבית חלוט בה, דכתיב "וקם הבית אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו לדורותיו", וקסבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים.

וברש"י אין הבית חלוט: כדין בתי ערי חומה, אלא גאולה תהיה לו אם ירצה לגאול ואם יגיע יובל יוצא ביובל כבתי ערי חצרות ע"כ.

אבל בשיטה מקובצת: אין הבית חלוט — אינה נמכר לצמיתות שלא נתחלקה לשבטים ולא מצי לאקנווי לדירה. וז"ל הרמ"ה בפרטיו: אין הבית חלוט בה דכתיב "לצמיתות לקונה אותו לדורותיו" וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים מאן מקנה לו.

מבואר הברל גדול בין שיטת רש"י להראשונים בשיטה מקובצת, דלפי שיטת רש"י מה שאין הבית חלוט בירושלים אתי לאפוקי שאין לו דין בתי ערי חומה אבל המכירה חלה, רק שנפקע ממנו דין חלוט כמו בערי חומה, אבל המכירה חלה, אבל להשיטה מקובצת מבואר הא דאין הבית חלוט בירושלים שאין להם רשות ובעלות למכור בתים בירושלים, דכיון דירושלים לא נתחלקה לשבטים אין לו מה למכור, ולפיכך לא ישאר הבית אצל הקונה אם לא פדה תוך י"ב חודש.

ורש"י כאן לשיטתו ממה שפירש במגילה כ"ו בגמ': אין משכירין בתים בירושלים לפי שאינן שלהם. וביומא י"ב: והאי תנא סבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים, דתניא אין משכירין בתים בירושלים לפי שאינה שלהם, ורש"י שם פירש: אין משכירין בעלי בתים את בתיהם לעולי רגלים אלא בחינם נותנין להם ונכנסים לתוכן ע"כ. וכן בריטב"א יומא שם.

ולכאורה עצם הדין קשה, דאף דירושלים לא נתחלקה לשבטים הכוונה שהמקום שייך לכל ישראל, אבל הבית שבנה בירושלים אף דלא נתחלקה יש לו מה שבנה, כמו שכתב החוס' בר"ה י"א ע"א דאע"ג דארץ ישראל ירושה לנו מאבותינו בכל זאת יש לעכו"ם מה שזרע. ומכל שכן ישראל שבנה בתים בירושלים אף דלא נתחלקה לשבטים יש להם מה שבנו?

ומפני זה סובר רש"י במגילה, דמה שאין משכירין בתים בירושלים דוקא לעולי רגלים אין משכירין, דלעולי רגלים היה תקנה כיון שהמקום לא שלהם שלא יטלו שכר בזמן הרגל בזמן שיש מצוה לכל ישראל לעלות, אבל בכל ימות השנה כיון שהבתים הם בנו ושייך להם למה לא יטלו שכר, אבל הרמב"ם שכתב סתם בהלי' בית הבחירה הלי' י"ד פרק ז': אין משכירין בתים כתובה.

מוכח מדבריו דבכל השנה אין משכירין בתים בירושלים. כי התורה הפקיעה מירושלים דין בעלות לגמרי ואין בעלים פרטיים אפילו על הקרקעות והבתים. ולפי זה רש"י לשיטתו הא דאין משכירין בתים זה רק בזמן הרגל ורק משום תקנה אבל עצם הבתים שייכים להבונה, ולפיכך כתב רש"י שהמכירה חלה, רק שאין לה דין כתי ערי חומה לענין שנחלט אחר י"ב חודש אם לא פדה. אבל להשיטה מקובצת וכן נראה גם דעת הרמב"ם בהל' בית הבחירה ז' הלכ' י"ד שכתב: אין הבית נחלט, ולא כלשון הברייתא אין הבית חלוט מוכח כהשיטה משמע דאינו יכול למכור כלל כיון דלא נחלקה לשבטים לא יכול לא להשכיר ולא למכור, שהתורה הפקיע כל דין רכוש פרטי מירושלים ולפיכך כתבו שאין על ירושלים דין ערי חומה מפני שלא חלה המכירה כיון שאינו שלהם. ולפי אברבנאל על דור הפלגה בפרשת נח, שבעצם רצון האלקי נגד רכוש פרטי, ורק שהאדם השתרש בחטא, נתנו חוקים להגביל את רכושו הפרטי, וירושלים שהיא עיר אלקים ותכלית השלימות היא, צריכה להיות סמל השלימות, מה שאלקים רוצה באמת, וביטל כל דיני רכוש פרטי מירושלים, וזה הרעיון שירושלים לא נתחלקה לשבטים ודוק בכל זה כי זה רעיון נפלא על ירושלים לא נתחלקה לשבטים ודוק בכל זה.

עוד בנוגע ירושלים נתחלקה או לא נתחלקה לשבטים

בסנהדרין דף קי"א ע"ב אמרינן: אין חולקין עיר לשני שבטים, ובתוס' ישנים יומא י"ב הקשו למאן דאמר ירושלים נתחלקה ליהודה ובנימין, והרי אין חולקים עיר לשני שבטים? ויש לומר דעל פי הדיבור היתה.

ואני מצאתי מדרש שחדש דבר נפלא ובוזה מחורץ קושית התוס' ישנים ז"ל המדרש פרק כ"ב: לבנימין אמר ידיד ה', כתוב אחד אומר ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יוכלו בני יהודה להורישם (יהושע ט"ו), וכתוב אחד אומר יושבי ירושלים לא הורישו בני בנימין (שופטים א') אם בני בנימין למה בני יהודה ואם בני יהודה למה בני בנימין? אלא שהיתה ירושלים לפני שתי עירות אחת עליונה ואחת תחתונה, העליונה נפלה כגורל יהודה והתחתונה כגורל בנימין וכו', וכשכד דוד אותה התחיל לבנות ירושלים עליונה ועשה חומה אחת בהיקף וסיבב לעליונה ולתחתונה ונעשו שתייהם לשם אחד ירושלים וכו' עכ"ל. ולפי זה מתורץ קושית התוס' דבזמן חלוקה של יהושע היתה ירושלים שתי עירות, ועיר אחת נתן לבנימין ועיר אחת ליהודה ודוק בכל זה.